



BRĪVĪBAS, DROŠĪBAS UN TIESISKUMA TELPA: VISPĀRĒJI ASPEKTI

Lisabonas līgums piešķir būtisku nozīmi brīvības, drošības un tiesiskuma telpas izveidošanai. Ar to ievieša vairākus svarīgus jauninājumus: efektīvāku un demokrātiskāku lēmumu pieņemšanas procedūru, kas nepieciešama saistībā ar agrākās pīlāru struktūras likvidāciju, ES Tiesas plašāku kompetenci, un valstu parlamentu lielāku lomu. Savukārt pamattiesības ir nostiprinātas ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, kas tagad Eiropas Savienībai ir juridiski saistoša.

JURIDISKAIS PAMATS

LESD 3. panta 2. punktā ir noteikts šādi: “Savienība piedāvā saviem pilsoņiem brīvības, drošības un tiesiskuma telpu bez iekšējām robežām, kur personu brīva pārvietošanās ir nodrošināta saistībā ar piemērotiem pasākumiem, kas attiecas uz ārējo robežu kontroli, patvēruma meklētājiem, imigrāciju un noziedzības novēršanu un apkarošanu.” Būtu jāņem vērā, ka šis pants, kura uzdevums ir definēt galvenos ES mērķus, paredz lielāku nozīmi brīvības, drošības un tiesiskuma telpas (BDTT) izveidei salīdzinājumā ar iepriekšējo, proti, Nicas līgumu, jo līdz ar šo līgumu šis mērķis tiek minēts pat pirms iekšējā tirgus izveidošanas.

LESD V sadaļa – 67.–89. pants – ir veltīta BDTT. Papildus vispārējiem noteikumiem šajā sadaļā ir ietvertas īpašas nodaļas par:

- robežkontroles, patvēruma un imigrācijas politiku;
- tiesu iestāžu sadarbību civillietās;
- tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās;
- policijas sadarbību^[1].

Dānija saskaņā ar LESD V sadaļu nepiedalās pasākumu pieņemšanā, ko veic Padome, savukārt Apvienotā Karaliste un Īrija piedalās tikai īpašu pasākumu pieņemšanā un piemērošanā pēc lēmuma piedalīties (Protokols Nr. 21 un Protokols Nr. 22).

Papildus šiem nosacījumiem var atsaukties uz citiem pantiem, kas ir cieši saistīti ar BDTT izveidi. Tas attiecas uz LES 6. pantu attiecībā uz Pamattiesību hartu un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, LESD 8. pantu attiecībā uz nevienlīdzības apkarošanu, LESD 15. panta 3. punktu attiecībā uz piekļuves tiesībām

[1] Skatīt faktu lapas [4.2.2.](#), [4.2.3.](#), [4.2.4.](#), [4.2.6.](#), [4.2.7.](#)



iestāžu dokumentiem, LESD 16. pantu attiecībā uz personas datiem un LESD 18.–25. pantu attiecībā uz nediskrimināciju un Savienības pilsonību.

MĒRĶI

BDTT noteiktie mērķi ir precizēti LESD 67. pantā:

- “Savienība veido brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, ievērojot pamattiesības un dalībvalstu atšķirīgās tiesību tradīcijas un sistēmas.
- Tā nodrošina to, ka netiek veikta personu kontrole pie iekšējām robežām, un izstrādā uz dalībvalstu solidaritāti balstītu kopēju patvēruma, imigrācijas un ārējo robežu kontroles politiku, kas ir taisnīga attiecībā pret trešo valstu pilsoņiem. Piemērojot šo sadaļu, bezvalstniekus pielīdzina trešo valstu pilsoņiem.
- Savienība cenšas nodrošināt augstu drošības līmeni ar noziedzības, rasisma un ksenofobijas novēršanas un apkarošanas pasākumiem, ar koordinācijas un sadarbības pasākumiem starp policiju un tiesu iestādēm, un citām kompetentām iestādēm, kā arī ar nolēmumu savstarpēju atzīšanu krimināllietās un, vajadzības gadījumā, ar krimināllikumu tuvināšanu.
- Savienība veicina tiesu iestāžu pieejamību, jo īpaši, piemērojot tiesas nolēmumu un ārpustiesas lēmumu savstarpējas atzīšanas principu civillietās”.

SASNIEGUMI

A. Ar Lisabonas līgumu ieviestie galvenie jauninājumi

1. Efektīvāka un demokrātiskāka lēmumu pieņemšanas procedūra

Ar Lisabonas līgumu tika likvidēts trešais pīlārs, kura pamatā bija valdību sadarbība, tādējādi plaši izmantojot Kopienas metodi BDTT. Tiesību aktu priekšlikumu pieņemšana no šā brīža faktiski notiek saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, kas ir noteikta LESD 294. pantā. Padome pieņem lēmumus pēc kvalificētā vairākuma principa, un Eiropas Parlaments kā likumdevējs izsaka savu viedokli saskaņā ar koplēmuma procedūru.

2. Jauna loma valstu parlamentiem

ES līguma 12. pantā un 1. un 2. protokolā ir precizēta valstu parlamentu loma ES. Valstu parlamentu rīcībā pašlaik ir astoņas nedēļas, lai izskatītu visus iespējamus tiesību aktu priekšlikumus, ņemot vērā subsidiaritātes principu; līdz šā laikposma beigām ES līmenī netiks pieņemts lēmums par šo priekšlikumu. Kas attiecas uz BDTT, ja ceturtdaļa no nacionālajiem parlamentiem to pieprasa, šis projekts ir jāpārskata (2. protokola 7. panta 2. punkts).

Ja tiesību akts pārkāpj subsidiaritātes principu, Eiropas Savienības Tiesai var tikt iesniegta prasība atcelt tiesību aktu.

Valstu parlamenti piedalās Eiropas Tiesu sadarbības vienības un Eiropola novērtēšanā (LESD 85. un 88. pants).



3. Eiropas Savienības Tiesas plašāka kompetence

Eiropas Savienības Tiesa var no šī brīža bez ierobežojumiem prejudiciālā veidā spriest par jebkādiem BDTT aspektiem. Pēc 5 gadu pārejas perioda kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā brīža (proti, no 2014. gada 1. decembra) akti, kas ir pieņemti iepriekšējā Līguma ietvaros policijas un krimināltiesiskās sadarbības jomā, arī var tikt šādi izskatīti. Tāda pati sistēma attiecas uz tiesvedību prasību neizpildes gadījumā (36. protokols).

4. Būtiskāka Komisijas loma

Iespēja Komisijai iesniegt prasības par saistību neizpildi pret dalībvalstīm, kas nav ievērojušas noteikumus BDTT jomā, ir būtisks jauninājums, kas Komisijai dod jaunas pilnvaras pārraudzīt tiesību aktu piemērošanu.

5. Iespējamā dalībvalstu līdzdalība politikas īstenošanas novērtēšanā BDTT jomā
LESD 70. pants nosaka, ka Padome pēc Komisijas priekšlikuma var ieviest pasākumus, ar kuru palīdzību dalībvalstis, sadarbojoties ar Komisiju, var objektīvi un taisnīgi novērtēt dalībvalstu iestāžu īstenoto BDTT politiku.

B. Eiropadomes plānošanas loma

Paralēli pārmaiņām, kas ieviestas ar secīgajiem līgumiem, ir īpaši jāuzsver Eiropadomes būtiskā loma jautājumos, kas ir saistīti ar attīstību un panākumiem dažādajās BDTT jomās.

Tampere Eiropadome 1999. gada oktobrī sasauca īpašu sēdi, lai apspriestu to, kā izveidot brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, pilnībā izmantojot Amsterdamas līguma sniegtās iespējas.

Eiropadome 2004. gada novembrī pieņēma jaunu piecgadu darbības programmu – Hāgas programmu.

Eiropadome 2009. gada 10. un 11. decembrī pieņēma Stokholmas programmu. Šīs daudzgadu programmas 2010.–2014. gada periodam uzmanības centrā bija pilsoņu un citu personu intereses un vajadzības, attiecībā uz kurām ES ir noteikta atbildība.

Lisabonas līgums oficiāli atzīst Eiropadomes īpaši būtisko lomu “[noteikt] likumdošanas un operatīvās plānošanas stratēģiskās pamatnostādnes brīvības, drošības un tiesiskuma telpā” (LESD 68. pants). Eiropadome 2014. gada jūnijā noteica šīs pamatnostādnes turpmākajiem gadiem. Tās atbilst prioritātēm, kuras noteiktas ES stratēģiskajā programmā, kas arī tika pieņemta 2014. gada jūnijā. Šo stratēģisko pamatnostādņu pamatā ir ar Stokholmas programmu gūtie panākumi. Patlaban notiek šo pamatnostādņu starpposma pārskatīšana,

C. Īpašu BDTT pārvaldības struktūru izveide: aģentūras

Ir izveidotas vairākas aģentūras, kas palīdzēs pārraudzīt politikas īstenošanu noteiktās svarīgās BDTT jomās: Eiropols policijas sadarbībai; Eiropas Policijas akadēmija (CEPOL); Eurojust tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās; ES pamattiesību aģentūra (FRA), kas darbojas pamattiesību un diskriminācijas jomā; Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs (EMCDDA); Eiropas robežu un krasta apsardze (Frontex), kas atbild par ārējo robežu kontroles koordinēšanu; Eiropas Patvēruma



atbalsta birojs (*EASO*) un Eiropas Aģentūra lielapjoma IT sistēmu darbības pārvaldībai BDTT (*eu-LISA*).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Eiropas Parlamenta rīcībā ir virkne instrumentu un pilnvaru, lai varētu pilnībā īstenot savu lomu:

- kompetence likumdošanas jomā, līdz ar kuru pat pirms Lisabonas līguma Eiropas Parlaments darbojās kā likumdevējs koplēmuma procedūras ietvaros, tā iesaistei trešā pīlāra jautājumos aprobežojoties ar konsultatīva rakstura atzinumiem;
- budžeta kompetence, jo Eiropas Parlaments kopā ar Padomi atbild par ES budžeta noteikšanu;
- pilnvaras vērsties Tiesā tiesību aktu atcelšanas prasību ietvaros, un šo kompetenci Eiropas Parlaments cita starpā īstenoja, lai pieprasītu un saņemtu atcelšanas lēmumu attiecībā uz vairākiem Direktīvas 2005/85/EK pantiem par minimāliem standartiem attiecībā uz dalībvalstu procedūrām, ar kurām piešķir un atņem bēgļa statusu^[2];
- politiskās iniciatīvas tiesības, pieņemot tā saucamos patstāvīgos ziņojumus un rezolūcijas par šādām jomām, kurām Eiropas Parlaments varētu pievērsties;
- iespējas nosūtīt delegācijas uz dalībvalstīm, lai noteiktu problēmas un pārbaudītu to, kā tiek īstenoti ES līmenī pieņemtie tiesību akti.

Galvenās prioritātes, kuras Eiropas Parlaments pēdējo gadu laikā ir pastāvīgi uzsvēris:

- BDTT pieaugošās nozīmes atzīšana un ņemšana vērā ES attīstības procesos;
- trešā pīlāra likvidēšana un policijas sadarbības un krimināltiesiskās sadarbības integrēšana ES procedūru un tiesību aktu jomā ar mērķi ļaut Eiropas Parlamentam pilnībā īstenot savu demokrātisko lomu likumdošanas procesā;
- atteikšanās no vienprātības principa Padomes iekšienē ar mērķi atvieglot lēmumu pieņemšanu;
- taisnīga līdzsvara saglabāšana starp pilsoņu pamattiesību aizsardzību un drošības un pretterorisma prasībām;
- pamattiesību aizsardzības un veicināšanas pastiprināšana, jo īpaši pieņemot juridiski saistošu ES Pamattiesību hartu, kā arī izveidojot Pamattiesību aģentūru, ar kuru tika iegūts efektīvs atbalsta un ekspertīzes instruments pamattiesību jomā.

Kristiina Milt
05/2019

[2]Tiesas 2015. gada 8. septembra spriedums Lietā C-133/06.

